

DWENWOONHUIS
OCHTAL

VOORGEVEL

ACHTERGEVEL

VOORGEVEL

DESANE GROND

DOORSNED

VERDEPING.

DESANE GROND

DOORSNED

OMDOETJING.

HOOFDATMETING.	7,30 x 5,30 x 5,50 M	NEUNEN	4,40 M ²
OMDOETJING OPP.	40 M ²	NELDEKRAST	9,50 M ²
INHOUD	92,5 M ³	1 ^{ste} OVAADKAMER	4,70 M ²
VOORKAMER.	16,40 M ²	2 ^{de} " "	8,50 M ²
KAMER	8,00 M ²	3 ^{de} " "	11,00 M ²

OMDOETJING.

HOOFDATMETING.	5,00 x 8,00 x 5,00; 5,76; 11,60	VOOR	4,40 M ²
OMDOETJING OPP.	40 M ²	NELDEKRAST	9,50 M ²
INHOUD	92,5 M ³	1 ^{ste} OVAADKAMER	4,70 M ²
VOORKAMER.	16,40 M ²	2 ^{de} " "	8,50 M ²
KAMER	8,00 M ²	3 ^{de} " "	11,00 M ²

In 1920 gaf het Departement van Arbeid een „Album” uit met 50 woningtypen. Deze woningtypen werden als voorbeeld gesteld voor goedkope bouwplannen met voldoende kwaliteit om voor financiering door het Rijk in aanmerking te komen. In de toelichting op de plannen wordt nog eens nadrukkelijk gesteld dat de plannen sober en eenvoudig moeten zijn, bij voorbeeld door het aantal typen per bouwblok te beperken en door niet te veel topgevels te maken: „Het streven naar eenvoudige hoofdvormen zal de architectuur ten goede komen”.

Het manifest van 1917

Het manifest van de NWR uit de herfst van 1917, uitgegeven onder de titel „Het woningvraagstuk”, luidde als volgt.

„De Nationale Woningraad ziet zich genoodzaakt de algemene aandacht te vestigen op de ernstige gevaren die de huisvesting van het Nederlandse volk bedreigen.

Het is algemeen bekend, dat gedurende de drie jaren van de oorlog de woningbouw voor een goed deel is stilgelegd. Het noodlottig gevolg hiervan is een sterke achteruitgang van de toestand van de volkshuisvesting. In tal van plaatsen doet zich een ontzaglijke woningnood voor. In honderden gemeenten staat geen enkele woning leeg, in vele zelfs geen krotten. Schuren en werkplaatsen worden voor woning ingericht. Er worden aan verhuurders, in strijd met de Huurcommissiewet, grote beloningen toegezegd door hen die tegen elke prijs een woning moeten hebben. De gevallen van dubbele bewoning doen zich in onrustbarende mate voor. Het aantal uitgestelde huwelijken is legio. Talrijke arbeiders die in een gemeente werk hebben gevonden, moeten met hun gezin elders blijven wonen, heen en weer reizen of een kostgangersleven gaan leiden.

Aan het eind van 1916 en in het begin van 1917 nam de regering maatregelen, dat aan woningbouwverenigingen extra-bijdragen in de annuïteit ter compensatie van de hogere bouwkosten kunnen worden gegeven. In april 1917 heeft het Koninklijk Nationaal Steuncomité, ter bestrijding van de werkloosheid in de bouwvakken, voor de bouw van middenstandswonin-

gen bijdragen toegezegd ter grootte van 25% van de bouwkosten. Enkele gemeenten hebben particuliere bouwers faciliteiten in het vooruitzicht gesteld. Maar hoe lofwaardig deze pogingen ook zijn om de woningbouw te bevorderen, het is aan gegronde twijfel onderhevig, of deze maatregelen kunnen verhouden dat de woningnood blijft stijgen, dat telkens breder lagen van de samenleving daardoor getroffen worden.

Waar de te overwinnen moeilijkheden zo geweldig groot zijn, moeilijkheden van financiële aard, moeilijkheden in het verkrijgen van bouwmaterialen, waar de lust tot bouwen door de omstandigheden sterk is verflauwd, is het uitgesloten dat, wanneer op deze weg wordt voortgegaan, er voldoende woningen worden bijgebouwd, zelfs voor zover nodig in verband met de groei van de bevolking. In één onzer belangrijkste gemeenten is van januari 1916 af tot heden het aantal woningen met geen enkele toegenomen, in een tweede is het zelfs in 1917 afgenomen. In weer andere, waar reeds voor de oorlog een belangrijk tekort was, is geen derde deel van het aantal woningen dat jaarlijks nodig is, bijgebouwd.

Onze bevolking neemt jaarlijks met plus minus 100.000 zielen toe, waarvoor ongeveer 20.000 woningen vereist worden. Gegevens over de toestand in het gehele land bestaan niet, maar toch moet men aannemen dat niet de helft van het nodige aantal woningen in het eerste jaar zullen worden opgetrokken.

Indien het euvel, dat hieruit ontstaat, van tijdelijke aard zou zijn, zou het minder ernstig wezen! Maar het kwaad, dat reeds vóór de oorlog bestond, dat in de drie achter ons liggende jaren sterk is toegenomen, woekert voort. De achterstand wordt steeds groter. Heeft de woningnood niet de uiterste grenzen bereikt dan neemt men veelal een afwachtende houding aan, tot plotseling de toestanden zo alarmerend zijn geworden dat om noodwoningen wordt geroepen. Men is dan dankbaar wanneer de mensen maar een dak boven het hoofd hebben. En wanneer eenmaal noodwoningen zijn gebouwd dan is men er nog niet zo spoedig van bevrijd. In hoeveel gemeenten worden niet tal van onbewoonbaar verklaarde woningen bewoond omdat deze toch nog beter zijn dan geen woning. Zo brengt de geweldige achterstand die in jaren niet is in te halen, een achteruitgang

van de toestand van de volkshuisvesting met zich. Moet dan ons ganse land bezaaid worden met noodwoningen? Moet dan de verbetering die sedert de invoering van de Woningwet is ingetreden, met één slag worden teniet gedaan?

Ongetwijfeld wordt hier en ginder alles in het werk gesteld om de moeilijkheden het hoofd te bieden, maar men late zich niet misleiden door de aanblik van woningen die wel gebouwd worden: hier is van veel meer belang wat men niet ziet, dan wat men wèl ziet."

Na deze probleemstelling werd het volgende wensenpakket geformuleerd. „Wij zijn niet zo dwaas om het onmogelijke te eisen, maar wel dringen wij met klem aan op een stelselmatige woningpolitiek voor nu en voor de jaren na de oorlog. Er dient een diepgaand onderzoek plaats te vinden naar de wijze waarop het bouwen van woningen het krachtigst kan worden bevorderd, waarbij van alle aanwezige krachten een zo goed mogelijk gebruik moet worden gemaakt; aan welke woningen het meest behoefte

Deventer, Knutteldorp
1919-1923
Architect: W. Knuttel
Vereniging tot verbetering van de
woningtoestand
Vroeger en nu

Voor de buurt Pathmos werd een apart stratenplan ontwikkeld

bestaat en waar; hoe het voordeligst gewerkt wordt met de aanwezige voorraad materialen, hoe deze kan worden vermeerderd. Wij herhalen het: het gaat hierbij niet om een tijdelijke maar om een blijvende behoefte. Hoe langer de nodige voorziening wordt uitgesteld, des te moeilijker zal het zijn later het verzuimde goed te maken. Reeds thans werkt ieder die in dezen iets kan presteren krachtig mede om de woningbouw met alle middelen te bevorderen. Maar bovendien zal het nodig zijn zich rekenschap te geven van wat na de oorlog moet worden gedaan, gelijk reeds in Duitsland en Engeland geschiedt.

De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat overweging van dit vraagstuk zal leiden tot de conclusie, dat wijziging van de woningpolitiek en een omvangrijke vermeerdering van de overheidsbemoeiing op het gebied van de volkshuisvesting noodzakelijk zullen zijn. Slechts tot onherstelbare schade aan de meest gewichtige belangen van de meerderheid van ons volk kan men nalaten dit vraagstuk in studie te nemen en de oplossing ervan met energie voor te bereiden. Hetgeen wij voorstaan eist ontzaglijke offers, wij spreken het niet tegen, maar weinig minder kostbaar is het nemen van halve maatregelen, waartoe men gedwongen wordt als men de goede niet op tijd heeft genomen. Doch ook al zijn deze halve maatregelen voorlopig minder kostbaar, de heilloze gevolgen van ellendige woningtoestanden op het zedelijk leven van een volk, slepen na zich grote indirecte kosten, welke alleen daardoor niet in het oog vallen, wijl zij op een ander folio worden geboekt. Om de wil van het belang dat ons gehele volk bij een goede huisvesting van al zijn gelederen heeft, meent de Nationale Woningraad goed te doen de zaak ter overweging aan te bevelen aan allen die, op welke wijze ook, kunnen medewerken aan de oplossing van dit zo brandend vraagstuk, welke betekenis moeilijk hoog genoeg is te schatten."

Conclusies

Woningcongres 1918

De conclusies van het Woningcongres zijn al evenzeer als het NWR-manifest waard om integraal te worden gepubliceerd. In het bijzonder dient de aandacht te worden gevestigd op zaken die het NWR-beleid sindsdien hebben gekenmerkt. Wij wijzen daarbij op:

- de aandacht voor rationele organisatie en coördinatie van activiteiten
- de pragmatische benadering, waarbij geen plaats is voor dogmatische voorkeur voor bouw-initiatiefnemers
- de aandacht voor kwaliteit en toekomstwaarde van hetgeen wordt gebouwd
- de voorkeur voor optimale standaardisatie van bouwelementen.

„Het Woningcongres, gehouden door de Nationale Woningraad te Amsterdam op 11 en 12 februari 1918, overwegende, dat uit de uitgebrachte preadviezen en de gehouden besprekingen is gebleken, dat de reeds in 1914 bestaande achterstand in de bouw van volks- en middenstandswoningen gedurende de oorlog in hoge mate is verergerd en zich tot een noodtoestand heeft ontwikkeld, dat deze noodtoestand met de dag bedenkelijker afmetingen aanneemt en tot een nationale ramp dreigt te worden wanneer na de demobilisatie de uitgestelde huwelijken worden voltrokken en bij de ouders ingetrokken jonggehuwden en de getrouwde gemobiliseerden opnieuw of voor het eerst om een woning vragen, spreekt het volgende als zijn overtuiging uit.

De toestand van de volkshuisvesting is van dien aard, dat onverwijld maatregelen moeten worden genomen om een verergering te voorkomen. De tot heden van regeringswege genomen maatregelen zijn onvoldoende. Het is nodig dat met de meeste spoed een rijksdienst voor de volkshuisvesting wordt ingesteld, waar alles wat de volkshuisvesting betreft samenkomt en

Amsterdam, Henriëtte Ronnerplein
1923
Architect: M. de Klerk
Amsterdamse Woningbouwvereniging
De Dageraad

waaronder de woninginspecteurs onmiddellijk ressorteren. Deze dienst neemt in het volle besef dat hier een ernstig volksbelang met kracht moet worden behartigd, het initiatief tot alle maatregelen die daaraan bevorderlijk kunnen zijn en verkrijgt hiertoe zeer ruime bevoegdheid. Nodig is, dat van overheidswege gezorgd wordt voor een voldoende en snelle aanbouw van volks- en middenstandswoningen (huurgrens overeenkomstig de Huurcommissiewet).

Van regeringswege wordt bepaald het aantal woningen, in huurklassen verdeeld, dat in elke gemeente binnen een vast te stellen termijn moet worden gebouwd. Aan de gemeente wordt de verplichting opgelegd om voor de bouw van het genoemde aantal woningen zorg te dragen hetzij door de verenigingsbouw te bevorderen, hetzij door zelf te bouwen, hetzij door het particulier initiatief te steunen. Eveneens wordt zij verplicht hiervoor de nodige bouwterreinen beschikbaar te stellen. Ter verkrijging daarvan worden de formaliteiten voor onteigening vereenvoudigd. Van regeringswege wordt alles gedaan om de verplichte totstandkoming van de woningen binnen redelijke tijd te verzekeren, zo nodig wordt van rijkswege gebouwd waar dit van gemeentewege dreigt niet te geschieden.

Verboden wordt het willekeurig slopen of voor andere doeleinden in gebruik nemen van woningen (o.a. eventueel door wijziging van het ontwerp-Huuropzeeggingswet).

De bouw door gemeente of verenigingen wordt mogelijk gemaakt door het verlenen van bijdragen, onder niet belemmerende voorwaarden, in het tekort van de exploitatie als regel 90% en zo nodig 100% daarvan, met dien verstande dat de gevolgen van de abnormale bouwkosten voor de gemeenten en de verenigingen zullen worden opgeheven zodra met normale bouwkosten kan worden gerekend.

De regering zorgt voor een goede distributie van de aanwezige bouwmaterialen. Tegen ongemotiveerde prijsopdrijving dienen krachtige maatregelen genomen te worden. Voor zover deze bouwmaterialen niet in voldoende hoeveelheid aanwezig zijn, terwijl de produktie in ons land mogelijk is, wordt deze met alle beschikbare middelen bevorderd, onder andere door het verstrekken van brandstoffen, of daarin ingegrepen en deze wordt zo

Rotterdam, Het Witte Dorp
384 Semi-permanente woningen, 1922-1923
Architect: J.J.P. Oud
Gemeente Rotterdam
Plannen voor sloop

Mr. P.J.M. Aalberse, minister van Arbeid van 1918 tot 1925

De bedsteden waren nog in gebruik; het hygiënische en het morele gevaar (zelfs van bloedschande) begon langzamerhand voor ogen te komen, waarvan bij circulaire aan de gemeentebesturen van 25 juni 1919 blijkt werd gegeven door de bepaling dat alleen steun zou worden gegeven voor arbeiderswoningen met niet meer dan vijf kamers en een keuken; voor woningen met bedsteden zou geen voorschot meer worden verstrekt. 9

Bron: Lietaert Peerbolte. *De Woningwet. Alphen aan den Rijn, 1935*

nodig zelf door de regering ter hand genomen. Ook ten opzichte van de aanvoer van materialen uit het buitenland wordt aldus te werk gegaan. Aan dezelfde eisen die vóór de oorlog aan een woning in verband met plaatselijke omstandigheden behoorden te worden gesteld, wordt vastgehouden. Vereenvoudiging die op verlaging van de woningstandaard zou uitlopen, zij uitgesloten. Teneinde bezuiniging te verkrijgen, wordt naar eenheid van onderdelen gestreefd die niet mag worden verkregen ten koste van de architectonische waarde van de woningen. Ten behoeve van de verplichte woningbouw wordt van rijkswege vrijstelling verleend van voorschriften van bouwverordeningen, voor zover deze door het uiteenlopen van hun bepalingen de uitvoering van rijkswege goedgekeurde plannen beletten. Bouw van noodwoningen wordt slechts in gevallen van uiterste noodzakelijkheid toegepast, dat wil zeggen wanneer het voor alles op onmiddellijke voorziening aankomt. In alle andere omstandigheden verdient de aanbouw van normale woningen de voorkeur.

Waar noodwoningen worden gebouwd en andere maatregelen tot tijdelijke huisvesting worden genomen (als het weer in gebruik nemen van onbewoonbaar verklaarde woningen), geschiede dit overeenkomstig regelen, van regeringswege te stellen.

Aan gemeenten, waar in arbeiderswoningbouw geschoolde krachten ontbreken en waar geen vereniging werkzaam is die zich de medewerking van zulk een kracht heeft verzekerd, wordt voorlichting verleend. Dit geschiede door bevoegde architecten overeenkomstig een regeling daartoe met de betrokken architectenverenigingen te treffen.

De erkenning van woningbouwverenigingen wordt vereenvoudigd en bespoedigd. Alle vertraging bij het aanvragen van toelating en voorschot ondervonden wordt uit de weg geruimd door centralisatie van alles wat daarop betrekking heeft bij het regeringsbureau. Voor zover tot uitvoering van bovengenoemde maatregelen nodig, wordt langs wetgevende weg daarin voorzien.

Met het nemen van de thans reeds uitvoerbare maatregelen worde geen ogenblik tijd verloren; het is zaak dat met de grootste spoed wordt gewerkt. Voor zover maatregelen thans nog niet uitvoerbaar zijn, dienen zij volledig

te worden voorbereid, opdat zij, zodra de mogelijkheid zich daartoe voordoet, kunnen worden genomen."

Duidelijke taal

Na het congres ontving de minister van Binnenlandse Zaken het bestuur en verzocht de NWR zijn wensen op schrift te stellen. Aan de uitvoerige brief van de NWR, gesteld in niet mis te verstane bewoordingen, die op 26 februari 1918 werd verzonden, ontleen wij de volgende passages.

„Zij, die een onverbreekbaar verband zien tussen de morele en economische ontwikkeling van ons volk en de wijze waarop het gehuisvest zal zijn, kunnen de bezorgdheid niet van zich afzetten, dat de regering de volle omvang en de verstrekkende gevolgen van de bestaande en komende woningnood niet beseft. Immers zijn de door de regering getroffen maatregelen niet alleen onvoldoende om de nood van het ogenblik het hoofd te bieden, maar is daaruit bovendien niet op te maken, dat zij die met de leiding belast zijn zich reeds ernstig rekenschap hebben gegeven van de zeer hoge eisen, welke het woningvraagstuk in de toekomst aan het initiatief en het organisatievermogen van de regering zal stellen."

De NWR drong ook aan op het verzamelen van concrete gegevens.

„De regering zal zo spoedig mogelijk volledige statistische gegevens moeten verzamelen betreffende de in elke gemeente aanwezige woningen (verdeeld naar de huurklassen), van de verdeling van de bevolking over deze woningen, waarbij onder andere in aanmerking moeten worden genomen: overbevolking van woningen in strijd met de bewoningsverordening; dubbele bewoning; niet ontruimd of opnieuw in gebruik genomen zijn van

Dr. J.R. Slotemaker de Bruïne, minister van Arbeid, Handel en Nijverheid van 1926 tot 1929, minister van Sociale Zaken van 1933 tot 1935

Huurcontract / annex mestboekhouding

De ondergeteekende E. Kuipers
verklaart te hebben gehuurd van de Stichting „de Goorsche Volkswoning“, een Huis met Erf, gelegen op het terrein aan den Laarweg te GOOR, plaatselijk gemerkt N 24,
in de Huiswoning

en zulks onder de volgende voorwaarden:

1. De huur is aangegaan voor den tijd van drie maanden, aanvangende op 1 Octr. 1921 en eindigende 31 Decr. 1921.
2. De huurprijs bedraagt f. 5.20 per week.

De huurder verplicht zich de bepalingen van het hem bekende huurreglement stipt te zullen nakomen.

Gedaan te GOOR, den 3 Octr. 1921.

Ondergeteekende verklaart te wils accoord te gaan, dat de besprek van perlaal N 20 in zijn huis wordt gelod. -
E. Kuipers

E. Kuipers

Utrecht, Zuilen
1924
Architecten: Gulden en Geldmaker
Arbeiders Bouwvereniging „Utrecht”

onbewoonbaar verklaarde woningen; gebruik van schuren, keten, zolders en kelders als woongelegenhed; in de naaste toekomst te verwachten behoefte aan woongelegenhed; plaats gehad hebbend vertrek van gezinnen naar andere gemeenten, uitsluitend als gevolg van gebrek aan woongelegenhed; enz. enz.”

Kritiek op de laksheid van de regering met betrekking tot de aanvoer en prijszetting van bouwmaterialen werd door de NWR niet onder stoelen of banken gestoken, getuige de volgende uitspraken.

„Teneinde het hierboven aangeduide te bereiken zal het nodig zijn, dat een constante samenwerking wordt verzekerd van alle regeringsorganen, welke de produktie en aanvoer van bouwmaterialen tot het bereikbare kunnen opvoeren en de economische distributie ervan kunnen verzekeren. Niet onwaarschijnlijk zal het noodzakelijk blijken, dat de gemeenten tot samenwerking geraken, teneinde met behulp van het Rijk de hand te leggen op de nodige bouwmaterialen, voordat deze door de tussenhandel tot een voorwerp van speculatie zijn gemaakt. Bij dit alles behoort weder de krachtige leiding, het voortdurend nemen van initiatief, uit te gaan van het departement van Binnenlandse Zaken, dat de toestand zoveel mogelijk moet beheersen en door onafgebroken contact met de regeringsorganen die bij deze zaken betrokken zijn de moeilijkheden tot oplossing moet brengen.

Woningbouwvereniging „De Goede Woning”
GEVESTIGD TE *Breda* OPGERICHT *1 Feb. 29*

Bewijs van Lidmaatschap

voor *Jan Bakker, Hoogenkamp 26*
ingeschreven als lid *19 Feb. 29* No. *199*
Datum van afgifte *8 Aug* 19 *29*

Voorzitter.
A. V. van der

Secretaris.
W. Hilvoet